

és alátámasztják a szerző mondanivalóját és lehetővé teszik az olvasónak, hogy a hadrendi táblázatok, a hadművelési napló, va-

lamint a szövegközi ábrák áttanulmányozása után további következtetéseket vonjon le.

Csikány Tamás

WOLFGANG J. MOMMSEN – ELISABETH MÜLLER-LUCKNER

KULTUR UND KRIEG: DIE ROLLE DER INTELLEKTUELLEN, KÜNSTLER UND SCHRIFTSTELLER IM ERSTEN WELTKRIEG

(R. Oldenbourg Verlag, München. 1996. 282 o.)

Az Oldenbourg Verlag által frissen megjelent kötet a müncheni Történelmi Kollégium által 1993. szeptember 12–14. között rendezett tudományos konferencia előadásainak anyagait tartalmazza. A munkában található egyes tanulmányok különböző kiindulópontokból vizsgálják a német kulturális elit, és általában az értelmiség viszonyulását az első világháború történéseihez. Az egyes témakörök avatott szakértői a társadalomtudományok, a történettudomány, a képzőművészetek és az irodalom területeit választották vizsgálódásaik tárgyául. A tanulmányok szerzői figyelemmel kísérik, e néhány vészterhes esztendő alatt milyen is volt a német kultúra, hogyan változott meg, értékelődött át szerepe a német társadalomban; elemzik az egyes politikusok, írók, tudósok, művészek egymással folytatott vitáit, illetve azok visszahatását magára a kultúrára. A műben olvasható előadások sűrűn el vannak látva lábjegyzetekkel, mindegyik megírása mögött a szakirodalom és a korszak alapos ismerete áll.

A mű igazi értéke és érdekessége abban rejlik, hogy a kutatók az első nagy világháborúnak a megszokottól eltérően nem a katonai, hadművelési, katonapolitikai, gazdasági, társadalmi vonatkozásait, oldaltól engedik láttatni – természetesen ahol elengedhetetlen, ott ezeket az aspektusokat is felvillantják –, hanem a négy fentebb felsorolt tudományterület legfontosabbnak tartott és friss kutatási eredményeit tárják az olvasó elé. Összefoglaló képet kaphatunk arról, miként látta – sokszor személyesen is megtapasztalva a harctéri borzalmakat – a császári Németország szellemi eliteje a háború mindennapjait; hogyan próbálták ezt az időszakot átvészelni; milyen művek, alkotások kerültek ki kezük alól; milyen hatást gyakorolt a világháború szakmai, művészi fejlődésükre és további életükre, munkásságukra. A később deviánsnak, lázadónak, vagy egyszerűen különcnek tartott értelmiségiek, művészek és tudósok kétségtelenül befolyásolták a társadalom egyes szűk rétegeit, műveik azon-

ban legtöbbször meg nem értésre találtak a korabeli közönség körében.

A kötetet név- és helységmutató egészíti ki, ezenkívül számos korabeli fénykép és illusztráció is található lapjain.

Bevezetőként *Wolfgang J. Mommsen*: A német kulturális elit az első világháborúban című előadása áll a mű első lapjain, melyben jól összefoglalta az addig a témában elért kutatási eredményeket.

Az első nagy témaegységbe a társadalomtudományok körébe sorolható tanulmányok kerültek, melyek az alábbiak: *Hans Joas*: A társadalomtudományok és a világháború: összehasonlító elemzés; *Patrick Watier*: Georg Simmel et la guerre (francia nyelven); *Werner Gephart*: A francia szociológia és az első világháború. Feszültségek Emil Durkheim Nagy Háború-értelmezésében; *Friedrich Lenger*: Werner Sombart a német háború propagandistájaként.

A második nagy témakör jobban érdekelheti az olvasót, hiszen az ott található írások a történettudomány körébe tartoznak, ezek cím szerint a következők: *Jürgen von Ungern-Sternberg*: Hogyan adjunk az értelmetlennek értelmet? A „német kultúra” és „militarizmus” fogalmának használatához 1914 őszén; *Stefan Meinecke*: Friedrich Meinecke és a „lelkek háborúja”; *Christoph Cornelissen*: Politikai történetek és német kultúra. Georg von Below írásai és beszédei, Hermann Oncken és Gerhard Ritter az első világháborúban; *Gerd Krumeich*: Ernest Lavisse és a német „Kultúra”-ra vonatkozó kritikája, 1914–1918.

A mű harmadik nagy fejezetét a szerkesztők a képzőművészeteknek szentelték. Itt az alábbi tanulmányokat olvashatjuk: *Peter Paret*: Elmélkedések a német kultúráról és művészekről az első világháborúban; *Joel Segal*: A háború, mint megoldandó perspektíva a művészet számára; *Christian Lenz*: Kirchner-Meidner-Beckmann. Három német művész az első világháborúban; *Dietrich Schubert*: Otto Dix rajzol az első világ-

háborúban; *Helmut Börsch-Supan*: A „Művészet és művész” valamint „A művészet” című folyóiratok reagálása az első világháborúra.

A negyedik témakört az irodalom tölti ki. Ide tartoznak a következő előadások: *Günter Hantzschel*: Irodalom és háború. „Az irodalmi visszhang” című folyóiratban megjelent vita aspektusai; *Andreas Schumann*: „A művész a harcolókhöz”. Szentté avatott szerzők háborús irodalmához; *Thomas Anz*: Vitalizmus és háborús költészet; *Eckart Koester*: „Kultúra” a „civilizáció” ellenében: Thomas Mann háborús publicisztikája mint világnézeti-esztétikai állás-keresés.

Az ötödik fejezet egy új kulturális szintézis meghíúsulásáról szól, és csupán egyetlen tanulmányt tartalmaz. Ennek címe: *Gangolf Hübinger*: Eugen Diederich törekvései egy új szellemi kultúra alapjainak lerakására.

Az utóbbi években napvilágot látott hasonló – a század első két évtizedének kultúrhistoriájával foglalkozó – színvonalas német kiadványokkal egyetemben ezt a tanulmánykötetet is bátran ajánlhatom az olvasóközönség széles rétegeinek szíves figyelmébe.

Balla Tibor

VASILE ALEXANDRESCU-DUMITRU PEDA-COSTICĂ PRODAN

LA ROUMANIE ET SA GUERRE POUR L'UNITÉ NATIONALE

Campagne de 1918–1919

(Editions Encyclopédiques, Bucarest, 1995. 460 o. + 24 o. mell.)

A három román hadtörténész legújabb könyve egyértelmű felértékelődést nyert azáltal, hogy Liviu Maior egyetemi tanár, oktatásügyi miniszter írt hozzá előszót. Mivel az előszót záró gondolatlanul csak egyetérthetünk, miszerint „ha a harmadik évezredre új Európát akarunk létrehozni, kiindulópontul közös múltunk tanulságainak levonását kell vennünk”, a recenzens különös figyelemmel vette kezébe ezt a művet.

A bevezetőre, hat fejezetre és zárókövetkeztetésekre tagolt feldolgozás előzményként Románia első világháború alatti kezdeti semlegességét, majd az antant-hatalmak melletti hadbalépését és hadműveleteit vázolja fel. A korabeli önigazolás átvételével párhuzamosan nyilvánvalóvá válik, hogy „a nemzeti egység megvalósítása” körülírással területgyarapító céllal folytak a román hadműveletek az Osztrák-Magyar Monarchia ellen.

Az első fejezet a bukaresti békétől az első világháborút lezáró fegyverszünet megkötéséig követi az eseményeket. A mindenkor román felfogásnak megfelelően, ezt az időszakot „az egységes és független román nemzetállam alapjainak lerakása” idejeként felfogva, részletezi a hadműveleteket, az ausztriai és főleg a magyarországi belpolitikai fejleményeket. Áttérte után Románia stratégiai helyzetének megváltozására és a magyarországi, főleg azon belül az erdélyi románok követeléseinek megfogalmazására.

A gyulafehérvári román népgyűlésig továbbvezető utat vázolja fel a második fejezet. Felidézi az antant melletti hadbalépést, miközben az antant hadműveletei már leálltak, kimondva a célt: „Nagy-Románia megteremtését”. Ennek megfelelően, ahogyan a szerzők bemutatják, erdélyi, besszarábiai és bukovinai hadművelési csoportosítások létrehozására került sor. Szólnak a Mackensen-hadseregcsoporthoz visszavonásáról, így elsőnek a Focşani és Brăila központú térség birtokbavételéről. A továbbiakban az erdélyi határ november 11-i, Moldva felőli átlépésével kezdődő hadműveletekről esik szó, majd a szerzők áttérnek a bukovinai harcokra, amelyek hamarost a Romániához való csatolást eredményezték. Ezután visszatérnek az erdélyi fejleményekre, az ottani román nemzeti gárdák szervezésére, a politikai aktivizálódásra. Részletesen felidézük a gyulafehérvári gyűlést, amelyen „Erdély, a Bánság és a magyar területek egyesült románjai kinyilvánították az ottani románok és az általuk lakott területek Romániával való egyesülését”. Így az eredeti szöveg szerint ma is nyilvánvaló, még a románok sem a bukaresti parlament által hozott törvényben és a békeszerződésben később rögzített területi változást mondták ki.

A harmadik fejezet az 1919. április 15-ig tartó időszak román–magyar viszonyát elemzi. Kitér a magyar kormány álláspontjára, a román külkapcsolatokra, majd az előző fejezetben már érin-